

Stołyhwo, Kazimierz

Czaszki z Jackowicy : okres Cymmeryjski : opracowane w pracowni antropologicznej przy Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie

Światowit 6, 73-80

1905

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

K. STOŁYHWO.

CZASZKI Z JACKOWICY

(Okres Cymmeryjski)

(Les crânes de Jackowica)

Opracowane w pracowni antropologicznej przy Muzeum Przemysłu
i Rolnictwa w Warszawie.

P. Erazm Majewski dostarczył mi do opracowania 3 nader ciekawe czaszki, pochodzące z kurhanów Jackowickich, (powiat lipowiecki kijowskiej gub.) rozkopanych przez P. Bydłowskiego.

Według określenia P. E. Majewskiego kurhany te należy odnieść do zarania epoki brązowej na Ukrainie.

Opis przedmiotów, znalezionych w grobach, zamieszczony jest w t. VI-ym Światowita z r. 1906.

Pomiary moje oznaczam w milimetrach; pomiary zaś zaopatrzone znakiem zapytania (?) wskazują wielkość przybliżoną, — wskutek uszkodzenia czaszki.

Terminologii antropologicznej używam według prof. A. v. Török'a (Grundzüge einer systematischen Kraniometrie. 1890), dopełniając ją następującymi terminami: *apertion* (nosiec) — punkt brzeżny największej szerokości otworu gruszkowatego nosa (apertura pyriformis nasi); *alverion* (zębodolec) — punkt brzeżny największej szerokości podniebienia (palatum) na wewnętrznych brzegach zębodołowych (alveoli dentales); *eurymedullaria* (szerokordzeniowość) — typ czaszek, posiadających szeroki otwór potylicowy wielki (foramen occipitale magnum). Załączam również przy terminach międzynarodowych terminy polskie, utworzone częściowo przez prof. B. Dybowskiego, częściowo przeze mnie, oraz znajdujące się w „Słowniku lekarskim polskim” — 1905 r. Kraków.

POMIARY.

№ katalogu zbiorów P. E. Majewskiego		Mogiła 52 № 16231	Mogiła 36 № 16230	Mogiła 29 № 1629
Pochodzenie		Jackowica okres cymmeryjski	Jackowica okres cymmeryjski	Jackowica okres cymmeryjski
Płeć		kobieta	mężczyzna	mężczyzna
Wiek		dojrzała	stary	dojrzały
	euryon — euryon (szerociec — szerociec)	143 (?)	139	144 (?)
	glabella--extremum occiput (gładyszka — tyłogłowie)	185	190	212 (?)
Y	basion — bregma (prożek — śródwieńcze)	—	141	—
W	basion — vertex • (prożek — ciemię)	—	143	—
	opisthion — bregma (zaotworek — śródwieńcze)	152	152	153
I	basion — opisthion (prożek — zaotworek)	—	40	—
O	Szerok. największa otworu potylicowego wielkiego	—	39,5	—
É	basion — nasion (prożek — nadnosie)	—	118	—
	basion — prosthion (prożek — przeddziaśle)	—	105 (?)	—
I	basion — akanthion (prożek — nosokolec)	—	114	—
O	frontotemporale--frontotem. (czołoskronie---czołoskronie)	97	93	100,5
	stephanion — stephanion (nadskronie — nadskronie)	116	104	114 (?)
	mastoidale — mastoidale (sutkowiec — sutkowiec)	—	111	117 (?)

Y	auriculare—auriculare (uszec—uszec)	120 (?)	127	133
	asterion—asterion (gwiazdka—gwiazdka)	—	118	124
	apertion—apertion (nosiec—nosiec)	22	24	—
W	nasion—akenthion (nadnosie—nosokolec)	47	54	—
	nasion—prosthion (nadnosie—przedziąsle)	62 (?)	73 (?)	—
	rhinion—hormion (śródnosie—tyłotwarze)	—	83,5	—
I	akanthion—hormion (nosokolec—tyłotwarze)	—	77	—
C	nasion—bregma (nadnosie—śródwieńcze)	113	110	120 (?)
	bregma—lambda (śródwieńcze—węgiel)	118	108	132
	lambda—opisthion (węgiel—zaotworek)	97	97,5	98,5
E	zygion—zygion (jarzmiac—jarzmiac)	—	140	139
I	zygomaxillare—zygomaxill. (szczękojarzmiac—szczękoj.)	—	94	95
C	malare—malare (lice—lice)	—	116	117
	gonion—gonion (żuchwoką—żuchwoką)	—	99	95
	gnathion—symphysion (bródek—spojeniec)	30	34 (?)	39,5
	ektoorbitale—ektoorbitale (zewnątrzoczodole—ditto)	95	105	103 (?)

Y	Wysokość oczodołu prawego	32,5	33	38
	Wysokość oczodołu lewego	32,5	32	37
W	Szerokość oczodołu prawego	38,5	41	43
	Szerokość oczodołu lewego	—	41	—
I	dakryon—dakryon (łzawka—łzawka)	22,5	26	—
C	staphylion—prosthion (podniebieniec-przedziąsło)	—	51 (?)	—
	alverion—alverion (zębodolec—zębodolec)	—	46 (?)	—
E	Obwód poziomy czaszki po- przez ophryon (śródbrewie i extremum occiput (tyłogo- wie).	—	538	576
	Łuk przez bregmę (śródwieńcze) auriculare—auricu- lare (uszec—uszec)	324 (?)	294	315
K	Łuk nasion—bregma (nadnosie—śródwieńcze)	130	122	141 (?)
	Łuk bregma—lambda (śródwieńcze—węgiel)	135	122	146
D	Łuk lambda - opisthion (węgiel—zaotworek)	115	121	130
	Cały łuk podłużny nasion— opisthion (nadnosie — za- otworek)	380	365	417 (?)

CECHY MORFOLOGICZNE.

№ katalogu zbiorów p. E. Majewskiego.	№ 16231	№ 16230	№ 16229
Konsystencya kości	ślaba, kość krucha	mocna	mocna
Budowa kości	cienka	gruba	gruba
Symetria kształtu czaszki	symetryczna	symetryczna	symetryczna
Wielkość zębów	mierne	—	duże
Starcie zębów	ślabe	—	mierne
Zrastanie się szwu nosowego środkowego (sutura nasalis mediana)	niezrośnięty	silnie zrośnięty	—
Zrastanie się szwu czołowego (sutura frontalis)	nieznaczne szczątki wtórnego szwu nadnosowego	nieznaczne szczątki wtórnego szwu nadnosowego	dość znaczne szczątki wtórnego szwu nadnosowego
Zrastanie się szwu koronowego (sutura coronalis)	niezrośnięty	miernie zrośnięty	miernie zrośnięty
Zrastanie się szwu strzałowego (sutura sagittalis)	niezrośnięty	ślabo zrośn.	ślabo zrośn.
Zrastanie się szwu węglowego (sutura lambdoidea)	niezrośnięty	niezrośnięty	niezrośnięty
Zrastanie się szwu skroniowego prawego (sutura temporalis)	niezrośnięty	niezrośnięty	niezrośnięty
Zrastanie się szwu skroniowego lewego (sutura temporalis)	niezrośnięty	niezrośnięty	niezrośnięty
Kierunek zrastania się szwów czaszki	—	od przodu	od przodu i z boku
Zawilość szwu koronowego (sutura coronalis)	ślabo złożony,	miernie złożony,	miernie złożony,
Zawilość szwu strzałowego (sutura sagittalis)	silnie złożony	silnie złożony	silnie złożony
Zawilość szwu węglowego (sutura lambdoidea)	—	silnie złożony	silnie złożony
Zawilość szwu skroniowego prawego (sutura temporalis)	niezłożony	—	miernie złożony
Zawilość szwu skroniowego lewego (sutura temporalis)	—	miernie złożony	miernie złożony
Kostki wyosobnione	—	Jedna kartka wyosobniona w miejscu lambda	Jedna kostka wyosobniona przy szwie strzałowym i cały szereg kostek wyosobnionych przy szwie węglowym

Kości nosowe (<i>ossa nasalia</i>) i wklęsnięcie nadnośia	kości słabo za- darte do góry, nadnośie nie wklęsnięte	kości silnie za- darte do góry, nadnośie silnie wklęsnięte	—
Wydatność łuków licowych (<i>arcus zygomaticus</i>)	—	miernie wydatne, słabo wydatne	
Gładyszka (<i>glabella</i>)	słabowydalna	silnie wydat.	silnie wydat.
Wcięcia i otwory kości czołowej (<i>Incisura et foramen ossis frontalis</i>)	z obu stron wcięcia oczo- dolowe	z obu stron wcięcia oczo- dolowe	z obu stron wcięcia oczo- dolowe
Wydatność łuków brwiowych (<i>arcus supraorbitalis</i>)	słabo wydatne	silnie wydat.	silnie wydat.
Wydatność kres skroniowych kości czołowej (<i>linea temporalis</i>)	słabo wydatne, miernie wydatne, słabo wydatne		
Wydatność guzów czołowych (<i>tuber frontalis</i>)	słabo wydatne	słabo wydat.	słabo wydat.
Pochylenie czoła	słabo pochy- lone	silnie pochy- lone	miernie pochy- lone
Wydatność kres półkolistych kości potylicowej (<i>linea semilunaris</i> <i>ossis occipitalis</i>)	słabo wydatne	miernie wydatne	silnie wydatne
Wydatność wygórowania potylicowego (<i>protuberantia occipitalis</i>)	słabo wydatne	silnie wydat.	silnie wydat.
Wydatność grzebienia potylicowego (<i>crista occipitalis</i>)	słabo wydatny	miernie wydatny	silnie wydatny
Wydatność wyrostka sutkowatego (<i>processus mastoideus</i>)	miernie wydatny	silnie wydat.	silnie wydat.
Otwory ciemieniowe (<i>foramen parietale</i>)	miernie roz- winięte	słabo rozwi- nięte	nierozwinięte
Wydatność bródki (<i>mentum</i>)	miernie wydatne	miernie wydat.	miernie wydat.
Kształt kolca bródkowego we- wnętrznego (<i>spina mentalis interna</i>)	nierozdwojony	rozdwojony	nierozdwojony
Wydatność kolca bródkowego we- wnętrznego (<i>spina mentalis interna</i>)	słabo wydatny	silnie wydatny	silnie wydatny
Guzek podniebieniowy (<i>torus palatinus</i>)	—	Słabo wydatny, szeroki ku przodo- wi, a wązki ku tyłowi	—

Zabarwienie kości

na czerwono

na czerwono

nieznac barwie-
nia na czerwono

Czaszka silnie
uszkodzona

Czaszka nieco
uszkodzona

Czaszka silnie
uszkodzona

Szczeka górna bardzo silnie starta z przodu, za życia osobnika. Starcie to dosięga zupełnie akanthionu. Zębodoly w szczęcie górnej wszystkie są zrosnięte. Widocznie bardzo wczesnie postradał zęby. W szczęcie dolnej zostało kilka zębodolów.

WSKAŹNIKI.

№ w katalogu zbiorów p. E. Majewskiego	№ 16231	№ 16230	№ 16229
$\frac{\text{euryon—euryon} \times 100}{\text{glabella—extremum occiput}}$	77,30 (?) Mesocephalia (średniogłowość)	73,16 Dolichocephalia (długogłowość)	67,92 (?) Hyperdolichocephalia (silna długogłowość)
$\frac{\text{basion—vertex} \times 100}{\text{glabella—extremum occiput}}$	—	75,26 Hypsicephalia (wysokogłowość)	—
$\frac{\text{basion—vertex} \times 100}{\text{euryon—euryon}}$	—	102,88 Hypsicephalia	—
$\frac{\text{opisthion—bregma} \times 100}{\text{glabella—extremum occiput}}$	82,16 Hypsicephalia	80 Hypsicephalia	72,17 (?) Orthocephalia (średniowysokogłowość)
$\frac{\text{frontotemporale—frototemporale} \times 100}{\text{glabella—extremum occiput}}$	52,43 Leptofrontia (wązkoczolowość)	48,95 Leptofrontia	47,40 (?) Leptofrontia
$\frac{\text{asterion—asterion} \times 100}{\text{glabella—extremum occiput}}$	—	62,11 Leptooccipitalia (wąskopotylicowość)	58,49 (?) Leptooccipitalia
$\frac{\text{nasion—prosthion} \times 100}{\text{zygion—zygion}}$	—	52,14 (?) Leptoprosopia (wąskotwarzowość)	—
$\frac{\text{nasion—prosthion} \times 100}{\text{zygomaxillare—zygomaxillare}}$	—	77,66 (?) Leptoprosopia	—

$\frac{\text{wysokość oczodołu} \times 100}{\text{szerokość oczodołu}}$	prawy: 84,67 Mesoconchia (miernoooczodo- lowość)	80,49 Mesoconchia	88,37 Hypsiconchia (wyskoooczodo- lowość)
"	lewy: —	78,05 Chamaeconchia (niskoooczodo- wość)	—
$\frac{\text{apertion} - \text{apertion} \times 100}{\text{nasion} - \text{acanthion}}$	46,81 Leptorhinia (wąskonosowość)	44,44 Leptorhinia	—
$\frac{\text{alverion} - \text{alverion} \times 100}{\text{prosthion} - \text{staphylon}}$	—	90,20 (?) Eurystaphyli- nia (szeroko- podniebieniowość)	—
$\frac{\text{szerokość foraminis occipitalis magni} \times 100}{\text{basion} - \text{opisthion}}$	—	98,75 Eurymedullaria (szerokordze- niowość)	—
$\frac{\text{basion} - \text{prosthion} \times 100}{\text{nasion} - \text{basion}}$	—	88,98 (?) Orthognathia (prostoszczeko- wość)	—

Zaznaczyć należy w obu męskich czaszkach z Jackowicy silną wydatność łuków brwiowych, oraz pochylenie czoła, szczególnie silne u czaszki № 16230. Obie czaszki męskie wykazują wogóle zbliżenie do typu *spy-neanderthaloidycznego*, przedstawiając typ podobny do opisanego przeze mnie parę lat temu.

K. Stołyhwo — Czaszki scytyjskie z grobów w Nowosiółce pow. lipowieckiego.—Światowit tom V 1903 r.

" " — *Spy-neanderthaloides*. — Światowit tom V 1903 r.

" " — Czaszka z Gadomki.—Wszecławiat 1905 r.]

Określenie moje tego typu zostało uznanem za trafne przez tak poważnych badaczy, jak prof. A. v. Török, prof. J. Kollman, prof. Houzé, prof. L. Stieda oraz dr. R. Weinberg. Czaszki męskie z Jackowicy są zatem również dowodem, że rasa *spy-neanderthalska* nie wymarła w okresie dyluwialnym, jak to twierdzi prof. G. Schwalbe, lecz przetrwała do czasów znacznie późniejszych. Czaszki te dowodzą również, iż rasa *spy-neanderthalska* zajmowała szersze przestrzenie i była rozpowszechnioną na Ukrainie.—Czaszka kobieca z Jackowicy przedstawia typ najzupełniej człowiekowi współczesnemu mieszkańcowi Europy.